

Pe marginea unui document de la Petru Aron.

Note de lectură

ANA-CRISTINA HALICHIAS

În urmă cu un deceniu, câțiva entuziaști cercetători din interiorul și din afara Arhivelor Statului ¹ și-au propus să realizeze o ediție masivă, cuprinzând izvoarele menite a limpezi epoca și personalitatea lui Ștefan cel Mare. La capătul a doi ani de eforturi, căutări și rezolvări (istovitoare, dar și dătătoare de mari satisfacții), primul volum era încheiat. Din nefericire, obstacole ce nu țineau de voința autorilor, unele de netrecut pe atunci, au făcut ca acel prim volum să nu vadă lumina tiparului nici până în ziua de astăzi.

Fără a încerca să transformăm articolul de față într-o pledoarie *pro domo*, dorim totuși să ridicăm măcar o părticică din vălul uitării ce s-a așternut peste o lucrare despre a cărei necesitate și importanță ar fi superfluu să mai insistăm.

Cineva s-ar putea întreba de ce ne-am oprit asupra acestui document emis de voievodul Petru Aron în anul 1456, inclus în volumul amintit, în secțiunea privitoare la anii premergători înscăunării lui Ștefan cel Mare. Desigur că opțiunea noastră nu a fost întâmplătoare dar, pentru a o argumenta cât mai convingător, ne îngăduim o scurtă digresiune.

Ca oricare alt domeniu, și tehnica de editare a izvoarelor vechi a făcut progrese considerabile. Acum, textelor scrise în slavonă, latină, greacă, osmană etc. li se adaugă traduceri în limbile moderne, în cazul nostru în română, căci altminteri ele nu pot fi accesibile decât unui număr restrâns de specialiști. Documentele se editează în mod critic, însoțite de explicații filologice, istorice etc.

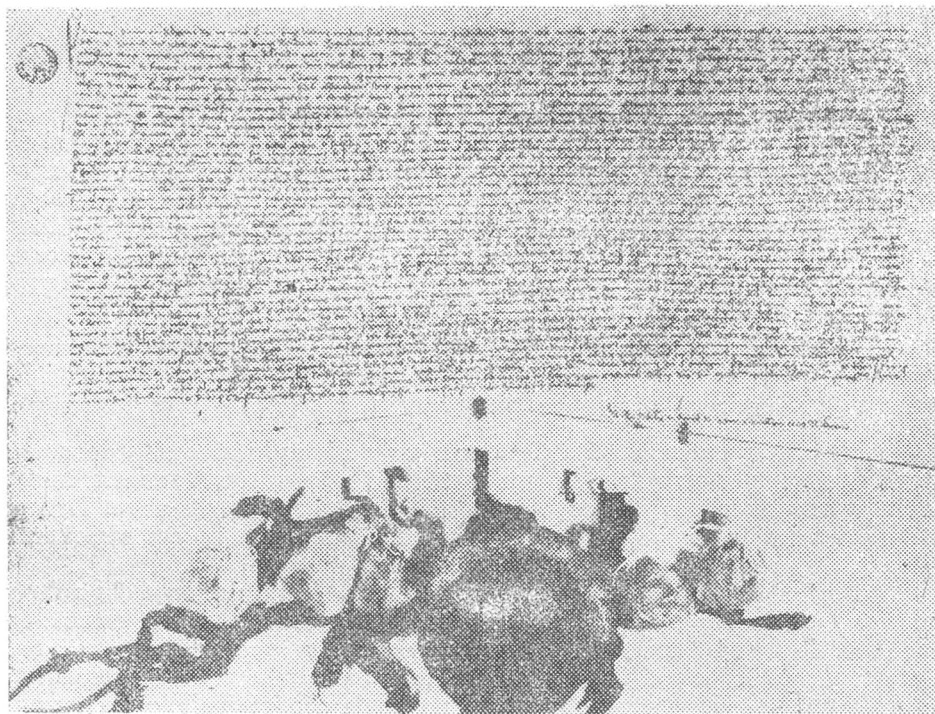
Cu toată strădania vechilor editori de a oferi un maximum de precizie în interpretarea textelor, în edițiile lor s-au strecurat adesea erori care sunt de natură să producă confuzii. Reeditarea unor asemenea documente se impune de la sine căci, nerezolvând și perpetuând aceste erori, textul nu poate fi utilizat cum se cuvine.

Este și cazul actului pe care ne-am propus să-l discutăm. Cunoscut din mai multe ediții succesive ², el apare în fiecare din acestea cu greșeli, unele nu foarte grave, altele semnificative, unele aparținând fiecărui editor în parte, altele comune tuturor. Această ultimă observație își are importanța ei, căci erorile (sau nerezolvările) comune apar tocmai acolo unde textul are dificultăți reale de interpretare (prescurtări neobișnuite, grafii dificile, greseli ale diacului).

Am ales ca text de referință ediția lui Mihai Costăchescu, care este cea mai recentă dintre toate, ni s-a părut a fi cea mai aproape de original având și traducere în limba română. Cu alte cuvinte, întrunește toate condițiile necesare pentru a susține demonstrația pe care dorim să o facem cu privire la necesitatea reluării vechilor ediții conform cerințelor actuale ale științei moderne.

¹ I-am numit aici pe cercetătorii Leon Șimanschi și Dumitru Agachi de la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” din Iași, pe profesorul Dan Slușanschi de la Universitatea din București, pe Ștefan Hurmuzache, Mircea Voiculescu și Ana-Cristina Halichias de la Direcția Generală a Arhivelor Statului.

² Autorii și titlurile complete ale acestora figurează în caseta bibliografică ce însoțește documentul.

Pe lângă erorile constatate în interpretarea textului latin, ediția Costăchescu ne oferă câteva greșeli surprinzătoare de traducere. Unele dintre ele își au sursa în interpretarea incorectă a originalului. Altele însă trădează necunoașterea sensurilor specific medievale ale unor termeni și, ceea ce este mai grav, neconsultarea dicționarului tezaur al latinei medievale, lexiconul DuCange. Dat fiind faptul că am comentat aceste situații în notele ce însoțesc traducerea noastră, nu vom insista asupra lor, ci vom face câteva considerații privind documentul propriu-zis.

La 29 iunie 1456, voievodul Moldovei, Petru Aron, îi făgăduiește regelui polon Cazimir IV să-l ajute împotriva dușmanilor săi, să respecte vechile tratate, să depună omagiu la Colomeia sau la Camenița, să-i dea 400 de boi în războiul cu Prusia, să-i extrădeze pe fiii hanului tătar Sayyid Ahmed etc.

Numele diacului care a scris textul nu ne este cunoscut, dar câteva elemente ne permit să afirmăm că era polonez de origine³, cu posibile cunoștințe de limbă italiană (poate era cleric?).

Actul este scris în limba latină după formularul diplomatiei polone; el cuprinde la sfârșit formula cu ordinul de uricire, potrivit practicilor cancelariei regatului polon în care asemenea ordine erau transmise fie direct de către

³ De altfel, studiul lui Nicolae Grămadă, *Cancelaria domnască în Moldova până la domnia lui Constantin Mavrocordat*, în „Codrii Cosminului”, IX, Cernăuți, 1935, p. 129–231, demonstrează că în secolul al XIV-lea și în prima jumătate a secolului al XV-lea grămăticii de limbă latină erau originari din Polonia. Până târziu în secolul al XV-lea nu se poate admite un caracter de stabilitate acestor scribi care erau angajați în rezolvarea unor necesități momentane de scris.

rege, fie de către cancelar, ca în cazul nostru (*ad relacionem nobilis ac generosi domini Petri Cancellarii Terre Moldavie*⁴). Termenul *cancellarius*, care traduce românescul „logofăt” (întâlnit ca atare în alte izvoare latine din secolul al XVI-lea) este specific latinei din aria centrală și occidentală a Europei (deci și Poloniei). În același timp, atunci când diacul simte nevoia explicării sau precizării sensului unui anumit cuvânt, el recurge la echivalente din limba polonă: *equites... bellicose armatos alias „bronnnych; donis alias „vpomyinky”; dotalicicare alias „wyposzazyc”*.

Pe de altă parte, prezența unor termeni ca *ortatus*, *omagium*, *ebdomadis*, a unor dublete precum *bellum/guerra* (fenomene întâlnite, este adevărat, în toată aria occidentală a mediolatinei), la care se adaugă *nuncium seu ambasiatorem* și transferarea unuia dintre sensurile lui *gens* „oaste” (cf. și it. *gente* „oștire, armată”) asupra lui *gentilitas* „oștime” ne determină să credem că diacul nostru a avut, într-un fel sau altul, legături cu Italia.

Acest scrib de limbă latină se arată a fi destul de neatenț în redactarea documentului (poate ar fi prea mult dacă am afirma că nu știe prea bine latinește?). Exemplele sînt numeroase: alături de cele în care *h* (dispărut de multă vreme din pronunție, dar menținut grafic) nu este notat (cf. supra), apar și numeroase forme hipercorecte, cu *h* nejustificat etimologic: *prophanam*, *thabernis*, *methas* etc. Consoanele geminate sînt folosite la întâmplare: *opidum* și *oppidum*, *comoda*, *incomodum*, *imineret*, dar *nuncius*. La margine de rînd, dar și în interiorul acestuia, mănîncă litere: *quadringenta hastas* (corect *quadringentas*), *quibulibet* (corect: *quibuslibet*), *Wldislaum* (corect: *Wladislaum*). Uneori uită să pună semnele de prescurtare, scriind: *s(er)vadam* (corect: *s(er)vandam*), *Chotien* și *Czczon* (corect: *Chotinensi* și *Czczonensi*), sau le folosește în mod greșit: acolo unde ar fi trebuit să scrie *a patrum*, textul are *aprtum* care s-ar citi: *ap(er)rtum*, eventual *ap(ar)rtum* (evident fără sens în contextul dat).

La toate acestea se adaugă acordurile greșite (*bonum status*), omisiunile (*Allexandri et Elie fratrum nostrorum*, față de mai sus, corect, *Allexandri patris nostri ac Elie atque Stephani fratrum nostrorum*), sau forme contaminate (*theoloneis* în loc de *teloneis*), datorate asocierii spontane, în mintea diacului, a unui cuvânt din domeniul teologiei cu cel însemnând „vămi”.

Așa cum arătam mai sus, edițiile rezolvă în mod diferit situațiile dificile întâlnite în text. „Uricariul” recurge la soluția cea mai simplă: acolo unde nu înțelege, pune semne de suspensie. Hurmuzaki și Costăchescu încearcă să dea rezolvări care nu sînt întotdeauna și corecte. Două sînt erorile cele mai semnificative (care la Costăchescu au urmări și în traducere): pasajul care în original este *i(n) suo dote* este citit de toți editorii *usus dote*. La fel, pentru prescurtarea din original (*con)c(re)mator(um)* edițiile dau soluții diferite: Costăchescu propune *malorum*, ignorând, voit sau nu, prima parte a cuvântului (semnul 9 = *con-*, *c* și prescurtarea pentru *-re-*), citind doar sfârșitul și interpretându-l ca *malorum*. Hurmuzaki și „Uricariul” pun semne de suspensie.

Evident că, în aceste două situații, traducerea lui Costăchescu nu este foarte exactă și apropiată de text, chiar dacă păstrează ideea generală a acestuia.

⁴ *Ibidem*, p. 142, nota 1.

În final, dăm câteva detalii de ordin tehnic privind modalitatea noastră de editare a textului.

Simbolurile critice sunt cele consacrate în edițiile de texte clasice:

() — parantezele rotunde închid întregirile prescurtărilor din textul original.

< > — parantezele unghiulare închid ceea ce este introdus în text, ca necesar, de către editor.

[] — parantezele drepte scot din text ceea ce este considerat eronat.

(sic) — evidențiază unele abateri cu o semnificație aparte.

De asemenea, pentru simplificarea aparatului critic, am folosit următoarele abrevieri:

ms = manuscrisul; edd = edițiile; C = ediția Costăchescu; H = ediția Hurmuzaki; U = ediția Uricariul; DuC = DuCange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Graz, 1954.

Menționăm, de asemenea, că notele cu caracter istoric privitoare la traducere (nr. 2, 3, 4, 5, 6, 9, 13, 18, 23, 27) au fost preluate ca atare din volumul I al ediției Ștefan cel Mare, ele aparținând cercetătorilor ieșeni Leon Șimanschi și Dumitru Agachi.

1456 iunie 29, Suceava. Scrisoare a domnului Moldovei Petru Aron către regele Cazimir IV al Poloniei, prin care îi făgăduiește să-l ajute împotriva dușmanilor săi, să respecte vechile tratate ș.a.

In nomi(n)e Domini An(en). Ad p(er)petua(m) rei memoria(m). Cum om(n)is nature condicio suos videatur imitare productores, nos qui cet(er)a anima(n)cia et r(aci)o(n)e et intellectu antecellim(us) a pat(r)um¹ moribus (et) virtutib(us) et nobilitat(e)² oberrare no(u) debemus. Proinde nos Petrus woenoda et domin(us) Moldawien(sis) significamus³ tenor(e) p(re)se(n)ciu(m) quib(us) expedit vniu(er)sis et singulis p(re)se(n)tib(us) et futur(is) p(re)se(n)ciu(m) noticiam l(ab)itur(is) qu(om)od)o⁴ volen(tes) felic(is) memorie magnificor(um) dominor(um) p(re)decessor(um) n(ost)ror(um) woenodar(um) Moldavie⁵ et p(re)s(er)tim Allexandri⁶ p(at)ris n(ost)ri ac Elie atq(ue) Stephani fr(atru)m n(ost)ror(um) woenodarum Moldavie sequi vestigia (et) fidei ip(s)or(um) studiosa m(er)ita erga diue memorie⁷ se(re)nissimos p(ri)ncipes dominos reges Polonie et signant(er) erga excellentissimu(m) p(ri)ncipem d(omi)n(u)m Wl(a)dislaum p(at)rem et al(te)r(u)m d(omi)n(u)m Wladislaum natu(m) ip(s)ius, reges Polonie, f(a)cta et exhibita vere (et) fidedigna ymitat(i)on(e)⁸ ac ass(ens)u⁹ app(ro)bare vt quemadmodum ipsi antecessores n(ost)ri p(re)fat(is) d(omi)n(is) regibus Polonie ac corone eorum ad continua(m) et p(er)petua(m) fidelitat(is) prestancia(m) et alia cet(e)ra promissa et debita se rite (et) successores suos obligau(er)unt et inscripseru(n)t, ita et nos qui altissimu duce ip(s)or(um) l(eg)itima successione(e) gaudemus vot(is) eorum fideli obsecundac(i)one semp(er) parere tenemur. Cum ig(itu)r¹⁰ se(re)nissimus p(ri)nceps et dominus Kazimir(us): Dei gr(aci)a rex Polonie d(omi)n(u)s n(ost)er gr(aci)osissim(us) nos nuper sibi et corone sue¹¹ Polonie ad fidem¹² puram et p(er)fe(ct)am s(er)va(n)dam¹³ requisierit et ad vestigia patru(m)¹⁴ et fr(atru)m n(ost)ror(um) p(re)dictor(um) seque(n)da ortatus fu(er)it, quamobrem nos cupien(tes) ip(s)ius se(re)nitatem (et) corona(m) sua(m) p(re)dictam de fidelitat(is) n(ost)re studio redde(re) cerciore, profitem(ur) tenore p(re)se(n)ciu(m) nos sue s(erenitati) et corone sue Polonie p(re)dicte since(re) fidei seruare integritatem ac seruior(um) et subsidior(um) continua(m) assistentiam p(er) votum ju(r)amenti ligno cruc(is) vivifice¹⁵ p(er) nos tacto corp(or)a(lite)r et osculato prestiti esse obligatos et astrictos cum condicionib(us), clausulis et articulis subsequentibus. P(ri)m(o) q(uod) nemi(n)em aliu(m)¹⁶ p(ro) d(omi)no n(ost)ro p(re)terqu(a)m p(re)fatum¹⁷ d(omi)n(u)m Kazimiru(m) regem Polonie et corona(m) sua(m) h(ab)ere debem(us) et spondemus aut ei se(r)uire. Item exnu(n)c et in antea promittim(us) eidem¹⁸ domino Kazimiro regi et corone sue¹⁹ Polonie puram et since(r)am fidem seruare, bonum status (sic) eorum et honorem p(ro)curare, comoda et p(ro)fit(e)cus²⁰ eor(um) vbi lib(et) ordinare, nec umq(uam) esse in consilio u(e)l tractatu p(er) se u(e)l p(er) aliu(m) seu alios vbi p(re)fat(i) d(omi)ni regis aut corone sue Polonie malum, incommodum seu detractio tractaret(ur), sed ip(s)os de om(n)ibus adu(er)sis quecu(n)q(ue) ad n(ost)ram venerint noticiam²¹ (con)tinuo auisare et premunire et ip(s)is²² (con)t(ra) que(m)lib(et) ini(mi)cum

seu hostem aut hostes adh(er)ere et subsidia in p(er)sona p(ro)p(ri)a cu(m) tota n(ost)ra pote(n)cia quociens et ubi opus fu(er)it mi(ni)strare ²³. It(em) no(n) d(eb)emus neq(ue) volum(us) aliquas terras a(n) dominia terrar(um) Moldavie sine speciali (con)s(en)su et volu(n)ta)te p(re)fat(i) d(omi)ni regis et corone sue quoqu(omodo) ²⁴ alienare et si aliqua u(el) alique alienate u(el) alienata essent, illas recup(er)are debem(us) et volum(us). It(em) om(n)es et sing(u)las insc(ri)pc(i)ones, obligac(i)ones et munim(en)ta ²⁵ p(re)lator(um) dominor(um) p(re)decessor(um) n(ost)ror(um) woeuod(um) Moldawie et p(re)s(er)tim Allexandri ⁶ et Elie fr(atru)m n(ost)ror(um), quib(us) se ²⁶ memorato domino Wladislao regi et alt(er)i d(omi)no Wladislao nato suo inscripseru(n)t et obligan(er)u(n)t, sine dolo et fraude obs(er)uabim(us) et ²⁷ attendem(us). It(em) p(ro)mitti(mus) ²⁸ et spondem(us) q(uod) si aliquas insc(ri)pc(i)ones u(el) obligac(i)ones cu(m) quibuscu(n)q(ue) p(er)sonis face(re) nos (con)tingisset que aliqu(omodo) ²⁹ (contra) p(re)fat(u)m d(omi)n(u)m regem a(n) corona(m) sua(m) Polo(ni)e essent u(el) in futur(um) ³⁰ esse aliqu(omodo) ³¹ possent, eas cassatas et anulatas atq(ue) mortificatas esse volum(us) ac tenore p(re)sc(n)ci(u)m cassas, (sic) ³², anulatas reddim(us) (et) mortificamus) decernentes eas exnu(n)c et in antea nulli(us) esse robor(is) a(n) l(ir)mitat(is). It(em) p(ro)mitti(mus) et om(ni)no ³³ debem(us) in die et loco, hoc est in Colomya v(el) in Camenecz, vbi ex hijs p(er) p(re)fat(u)m d(omi)n(u)m n(ost)r(u)m regem Polonie et corona(m) sua(m) nobis deputab(itur) sibi et corone sue p(re)d(i)cte ³⁴ Polo(ni)e cu(m) dominis (con)siliarijs et boyaris n(ost)r(is) more p(re)decessor(um) n(ost)ror(um) woeuod(um) Moldawie fideli(ta)t(is) p(re)stare omagiu(m), vbi ip(s)e d(omi)n(u)s n(ost)r rex nos sue maiestatat(is) l(ite)ris confirma(r)e teneb(itur) et debebit; veru(m) tu(m) si illo die sic deputato nobis et terris Moldawie aliq(ua) insignis nec(ess)itas, puta bellu(m), guerra cum Tartaris a(n) cet(er)is emulis, a(n) p(er)sonis n(ost)re aliq(ua) grauis inf(ir)mitas, et id se(re)missimo d(omi)no regi et corone sue nu(n)ccijs ³⁵ n(ost)ris p(ro)p(ri)js ess(et) ma(ni)festu(m), extu(n)c ad aliud compete(n)s temp(us) sua se(re)nitatis diem nobis differre debebit, l(ite)ris n(ost)ris p(re)sc(n)pt(us) et ju(r)ame(n)to p(re)stito nichilo(minus) ³⁶ i(n) suo vigore permansuris. H(o)c t(ame)n ³⁷ exp(re)ssio q(uod) p(re)fat(us) d(omi)n(u)s rex et corona sua tenebu(n)t(ur) nos ante deputac(i)one(m) diei d(i)cti decem ebdomadis auisa(r)e. It(em) sponde(mus) (et) ³⁸ pollicem(ur) ipsi d(omi)no regi Kazimiro et corone sue Polonie: si bellica expedit(i)o v(er)sus Prussiam a(n) ad alias p(ar)tes anno p(re)se(n)ti imine(re)t, dare in subsidiu(m) et mitte(re) quadringenta(s) ³⁹ hastas seu quadringentos cu(m) hastis equites decent(er) (et) ³⁸ bellicos armatos al(i)a(s) „bronnich”; quod si ve(r)o bellica expedit(i)o no(n) fie(re)t nec(ess)aria ⁴⁰, h(o)c est si d(i)ctus se(re)missimus ⁴¹ d(omi)n(u)s rex cu(m) crucifer(is) (com)pon(er)et et fortalicia p(er) ip(s)os tenta vell(et) exem(re) extu(n)c p(ro) d(i)ctor(um) fortalior(um) exempe(i)on(em) in Prussia sue maiestati quadringentos boues in subsidiu(m) da(r)e debem(us) (et) sponde(mus). It(em) si vnq(ua)m a(n) q(ua)n(do)cu(n)q(ue) ⁴² bellu(m) erga p(ro)phana(m) gentili(ta)te(m) imine(re)t et d(omi)n(u)s p(re)tact(us) rex n(ost)er Kazimirus a(n) corona sua cu(m) suis ex(er)citib(us) erga d(i)ctam Tartariam t(r)aheret ⁴³ seu p(ro)p(ri)a(m) sua(m) mitte(re)t gentili(ta)te(m), extu(n)c nos ec(iam) p(ro)mitti(mus) et obligam(ur) cu(m) ip(s)o d(omi)no ⁴⁴ n(ost)ro rege Kazimiro a(n) cu(m) suis capit(aneis) seu cu(m) sua gente p(ro)p(ri)a n(ost)ra i(n) p(er)sona ire et eq(ui)tare cu(m) n(ost)ra tota potencia. It(em) p(ro)mitti(mus) (et) spo(n)d(emus) filios quos h(ab)em(us) a(n) h(ab)ere potu(er)im(us) Sydlachmath ⁴⁵ olym Cesar(is) Tartaror(um) dare et ext(r)ade(re) ip(s)i d(omi)no regi Kazimiro a(n) co(ro)ne sue du(m) et q(ua)n(do) ⁴⁶ p(er) nu(n)cciu(m) ³⁵ a(n) nu(n)ccios ³⁶ et li(te)ras suas de p(re)miss(is) auisati fu(er)im(us) et eosdem filios d(i)cti Sydlachmath Cesar(is) usq(ue) in Camenecz (con)duce(re) debem(us). Ip(s)e ⁴⁷ ec(iam) d(omi)n(u)s rex p(at)rem cor(um) filior(um), v(ide)licet Cesarem Sydlachmath, mitte(re) no(n) ⁴⁸ d(e)bet abs(que) co(n)silio et volu(n)ta)te n(ost)r(is) ⁴⁹ et d(omi)nor(um) consilia(r)ior(um) n(ost)ror(um) Moldavie. It(em) p(ro)mitti(mus) ⁵⁰, obligam(ur) et sponde(mus) exnu(n)c et quibu(s)l(ibet) ⁵¹ an(n)is subsequen(t)ib(us) nu(n)ccios n(ost)ros speciales ad ip(s)um ⁵² se(re)missi(m)u(m) d(omi)n(u)m regem n(ost)r(u)m Kazimirus cu(m) mune(r)ib(us) seu ⁵³ donis al(i)a(s) „vponynky”, bonis (et) vale(n)tib(us) ⁵⁴ regiam maiestate(m) (con)j(er)nentib(us) mitte(re) r(aci)on(e) pense omagialis. It(em) sponde(mus) ⁵⁵ (et) obligam(ur) p(re)cla(r)e p(ri)ncipi d(omi)ne duci Ma(r)ie relicte Elie olym duc(is) Moldavie r(aci)on(e) ip(s)i(us) dotis et dotalicij opidum ⁵⁶ Serath cu(m) suburbio et villis ad ip(s)um p(er)tine(n)tib(us) et villa(m) Olchowiecz cu(m) cet(er)is villis ad ip(s)am ex antiq(uo) sp(e)cta(n)tib(us) cu(m) om(ni)ib(us) et sing(u)llis the[ol]loncis ⁵⁷, molendinis, thab(er)nis, agr(is), arcis ⁵⁸, p(ra)tis, campis, siluis, miric(is) ⁵⁹, nemorib(us), fluiijs, piscinis, censib(us), p(ro)ventib(us), utilita(t)ib(us), et coh(er)en)c(i)s que hic causa b(ut)u(l)it(at)is specifica(r)e obmitti(mus) quib(us)cu(n)q(ue) no(min)ib(us) censean(tur) ad ip(s)os oppidum Serath et villa(m) ⁶⁰ Olchowiecz ⁶¹ ab antiq(uo) sp(e)cta(n)tib(us) nichil iur(is) et domini(j) p(ro) nobis expicien(tes) in man(us) d(i)ct(e) d(omi)ne duc(is) Ma(r)ie a(n) ip(s)i(us) nu(n)ccij u(el) in ma(nus) cui mag(ni)fic(us) d(omi)n(u)s Predhorius ⁶² de Conyeczpole, castella(nus) Sandomirien(sis) et capit(aneus) Premyslien(sis) ⁶³ fec(er)it seu mo(n)strau(er)it f(er)ia qu(ar)ta p(ro)xi(m)a ⁶⁴ p(ost) data(m) p(re)sc(n)ci(u)m ventu(r)a real(ite)r (et) cu(m) eff(ectu) resigna(r)e et co(n)descende(re). Qua(n)tum vero de Chotien et Ceczon (sic) ⁶⁶ et cet(er)is bonis sup(er) que ip(s)a dux Ma(r)ia i(n) suo ⁶⁶ dote (et)

.dotalicio h(abet) l(ite)ras (et) p(ri)uilegia. et mu(n)imenta, illa differim(us) ad mutua(m) cu(m) d(omi)no n(ost)ro rege Kazimiro visione(n) du(m) sue se(renita)ti omagiu(m) p(re)stare debu(er)-
inms et tu(n)c q(ue)que sua se(reni)tas cu(m) d(omi)nis suis consiliarijs inven(er)it nos facien-
du(m) i(n) p(re)miss(is) id tene(re) volu(mus) (et) spo(n)de(mus). It(em) p(ro)mitti(mus) (et)
spo(n)de(mus) p(re)cla(r)e p(ri)ncipi v(ir)gini Anastasie fillie me(m)orate duc(is) Ma(r)ie, soro(r)i
(et) (con)sa(n)gwinee nostre car(issi)me, du(m) ip(s)am d(i)ct(us) d(omi)n(us) rex n(oster) Kazy-
mir(us)⁶⁷ sacro matrimo(n)iali fede(r)i⁶⁸ co(n)tul(er)it s(i)bi⁶⁹ r(aci)on(e) p(at)ri(m)o(n)i(j) ip(s)i(us)
sat(is)face(re) et ea(m) dotalicia(r)e al(ia)s⁷⁰ „wyposazycz” t(a)l(ite)r p(ro)ut se(reniss)i(m)us
d(omi)n(us) rex n(oste)r Kazi(mi)r(us), tu(n)c du(m) s(i)bi⁷¹ omagiu(m) facie(mus), cu(m) suis
co(n)siliarijs et n(ost)ris inveneri(n)t. It(em) p(ro)mitti(mus) (et) spo(n)de(mus)⁷² duos ex
d(omi)nis de p(ar)te n(ost)ra ad methas seu granicies mitter(re), gene(r)osus v(er)o d(omi)n(us)
Andreas Ffrydrowicz tenuta(r) i(us) Snyati(n)en(sis) modo i(n)⁷³ si(mi)li de p(ar)te sua d(omi)nos
duos et q(ue)q(ue)⁷⁴ hij q(uatu)or t(a)l(ite)r missi r(aci)on(e) hor(um) honor(um) regie maiestat(is)
et d(omi)ni Andree Ffrydrowicz et n(ost)ror(um) vastator(um) et (con)c(re)mator(um)⁷⁵ ac
dep(o)p(ul)ator(um) inven(er)int et edix(er)int illud ta(nqua)m⁷⁶ ratu(m), g(ra)tu(m) atq(ue)
f(ir)mu(m) in ewm⁷⁷ tene(re) volu(mus) et pollicem(ur). Qua(n)t(tu)m autem de alijs legac(i)oni-
b(us), v(idelicet) de castro et oppido Byelograd n(e)cno(n) stanni(ni)b(us) sericeis⁷⁸, bob(us),
agnis, ambulatori(b)us et equis⁷⁹, malmasia (et) vino ac alijs q(ue) p(re)libat(us) d(omi)n(us)
n(oster) rex Kazimir(us) p(er) mag(ni)ficu(m) d(omi)n(u)m P(re)dbor(i)u(m) d(e) Conyeczpole,
castella(nu)m Sandomirien(sem) et⁸⁰ capi(taneum) Premysliensem⁶³, nu(n)cci(u)m³⁵ seu
ambasiatore(m) sue maie(stat)is, postulat id t(anqua)m⁸¹ ad visione(m) cu(ni) sua se(renita)te
mutua(m) differim(us) du(m) sibi⁷¹ omagiu(m) p(re)stabim(us) et q(ue)q(ue) sue se(renita)t(is)
et d(omi)nor(um) suor(um) consilia(r)ior(um) edictu(m) extit(er)it arbit(ri)o⁸² id pollicem(ur)
p(ro) rato h(ab)ere sub hono(re) et fide n(ost)ra (Christi)anica. Dat(um) Soczawie, f(er)ia
t(er)cia ip(s)o⁸³ die S(an)ctor(um) Petri et Pauli Ap(osto)lor(um)⁸⁴ an(n)o D(omi)ni mille(s)imo
quadringe(n)tesimo qui(n)quage(s)imo sexto. In⁸⁵ cui(us) rei testi(m)o(ni)u(m) sigill(u)m n(ost)-
r(u)m et d(omi)nor(um) consilia(r)ior(um) n(ost)ror(um) sigilla vt o(mn)ia p(re)missa maio(ris)
exista(n)t robor(is) p(re)se(n)ti(b)us su(n)t subappensa.

Ad r(e)l(aci)o(ne)m nobilis ac⁸⁶ gene(r)osi d(omi)ni Petri cancellarii Terre Moldawie.

Arh. St. București, col. Fotocopii Polonia, pach. I/83 (Archiwum Główne Akt Dawnych
w Warszawie, Dokumenty pergaminowe 5386).

Ediții: Th. Codrescu, *Uricariul sau colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*,
volum XI, Iași, 1889, p. 81–87; E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*,
vol. II, partea 2, București, 1891, p. 64–67; M. Costăchescu, *Documentele moldovenesti înainte
de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932, p. 779–788 (text și trad. rom).

Rezumat: Dągiel, *Codex diplomaticus regni Poloniae et magni ducatus Lituaniae*, vol. I, Vilnae,
1758, p. 602; Rykaczewski, *Inventarium omnium et singulorum privilegiorum, literarum, diplo-
matum quaecunque in archivo regni in arce Cracoviensi continentur*, Paris, 1862, p. 138.

¹ Ms: *aprtum*; C: *a patrium*; H nu înțelege și scrie: *antecellimus... moribus*; U: *ante-
cellimus... Proinde*.

² C: *nobilitatibus*.

³ U: *significamus... quod volentes*; apoi: *felicis memorie... predecessorum*.

⁴ Edd.: *quod*.

⁵ Edd.: *Moldawie*.

⁶ Edd.: *Alexandri*.

⁷ U: *memorie... reges* și apoi: *erga... Wladislaum*.

⁸ Edd.: *ymitacioni*.

⁹ C, H: *ac...*; U: *ymitacioni approbare*, omițând cu totul *ac assensu*.

¹⁰ U: *igitur... Kazimirus D. gr. r. Pol... nos nuper*.

¹¹ C, H: *omit sue*.

¹² U: *ad fidem... servandam*.

¹³ Ms scrie *svadam*, fără semn de prescurtare pentru *n*.

¹⁴ Edd.: *patriis*.

¹⁵ U: *vivifici*.

¹⁶ U: *neminem malium*.

¹⁷ U omite *prefatum*.

¹⁸ U omite *eidem*.

¹⁹ Edd. omite *sue*.

²⁰ U: *perfectus*.

- 21 Edd. : *nozionem*.
- 22 U : *ipsos*.
- 23 U : *instruare*.
- 24 U : *quoquando*.
- 25 U : *munimenta... predecessorum*.
- 26 U : *se... Wladislao*.
- 27 H : *ut*.
- 28 U : *Item promittimus... quod si*.
- 29 U : *aliquod*.
- 30 Edd. : *in futuris*.
- 31 U : *aliquando*.
- 32 Ms fără semn de prescurtare. H,U : *cassas*; C : *cassa<ta>s <et>*.
- 33 U omite *omnino*.
- 34 U omite *predicte*.
- 35 C : *nuncijs*; H,U : *nuncys*; edd. mai jos, la alte forme cazuale, *nuncios*, *nuncium* etc.
- 36 Edd. : *praestito nihilominus*.
- 37 Edd. : *tum*.
- 38 Edd. : *ac*.
- 39 Edd. : *quadringenta*. Ms uită la margine de rând pe s.
- 40 H : *non fieret... hoc est*; U omite *necessaria*.
- 41 U omite *serenissimus*.
- 42 U : *quamcunque*.
- 43 Ms pare a avea *tra-*, corectat peste *ten-*; U : *trahat*.
- 44 C,H omit *domino*.
- 45 Edd. : *Sidachmath*.
- 46 Edd. : *quum*.
- 47 C,H : *Item eciam*; U : *(Ipsum eciam)*.
- 48 U : *nec*.
- 49 C,H : *nostra*; U : *nostrum*.
- 50 U : *promittimus... exnunc*.
- 51 Ms omite pe s; U : *quibusque*.
- 52 U omite *ipsum Serenissimum Dominum* și apoi pe *nostrum*.
- 53 U : *vel*.
- 54 H,U : *valetibus*.
- 55 U omite *spondemus et*.
- 56 Edd. *oppidum*.
- 57 Ms *theoloneis*, scribul asociind spontan în mintea sa cuvântul care înseamnă „vămi” cu aria teologică.
- 58 U omite *agris*, serie *arcis*, omite apoi *pratis*, *miricis*, *nemcritus*.
- 59 C omite *miricis*; H serie *siliis... nemoribus*.
- 60 C,H : *willam*.
- 61 U : *Olchowicz*.
- 62 U : *Prodborius*.
- 63 C,H : *Premisliensis*.
- 64 U : *proxime*.
- 65 Ms fără semn de prescurtare. C, H : *Chotinense et Ceczonense*; U : *Chotinense et Ceczonense*.
- 66 Edd. : *usus*.
- 67 Edd. : *Kazimirus*.
- 68 Edd. : *federe*.
- 69 C : *sive*; H : *s... ratione... ipsius*; U : *s. ration... ipsius*.
- 70 C,H : *alyas*.
- 71 C : *suum*; H,U : *s*.
- 72 U omite *et spondemus*.
- 73 Edd. omit *in*.
- 74 U : *quodquod*.
- 75 C : *et malorum*; H : *et... ac depopulatorum*; U : *et... ac (depopulatorum)*.
- 76 U omite *tanquam*.
- 77 Edd. *in eternum*.
- 78 U : *sericies*.
- 79 U : *ambulatoribus (et cerquis)*.
- 80 C,H omit *et*.

⁸¹ U omite *tanquam*, scriind: *id... ad visionem*.

⁸² Edd.: *arbitro*.

⁸³ Edd.: *ipsa*.

⁸⁴ U omite *Apostolorum*.

⁸⁵ U omite textul de aici și pînă la sfârșit.

⁸⁶ C,H: *et*.

TRADUCERE

În numele Domnului, amin. Spre veșnica amintire a lucrului. Cum orice stare a naturii pare a se asemui cu cei ce i-au dat naștere, noi, care le întrecem pe celelalte viețuitoare ¹ și prin judecată și prin înțelegere, nu trebuie să ne rătăcim de datinile și virtuțile și noblețea strămoșilor. De aceea Noi, Petru Voievod și Domn Moldovean, facem cunoscut prin cuprinsul (scrisorii) de față celor cărora li se cuvine, tuturor și fiecăruia, celor de acum și celor viitori, care vor lua cunoștință de (această scrisoare) cum că, voind a ne ține după urmele și sârguitoarele merite de credință ale mărișilor Domni de fericită pomenire, înaintașii noștri, Voievozii Moldovei, și mai cu seamă după cele ale lui Alexandru ², tatăl nostru, și ale lui Ilie ³ și Ștefan ⁴, frații noștri, Voievozi ai Moldovei, față de Prealuminății Principi, domnii Regi ai Poloniei de dumnezeiască pomenire, și anume față de Preainălțatul Principe, Domnul Vladislav ⁵ tatăl, și (față de) celălalt Domn Vladislav ⁶, fiul lui — Regi ai Poloniei —, (voind dară) a dovedi prin asemuire și incuviințarea (noastră) că cele făcute și arătate sunt de-adevărat și vrednice de crezare ⁷: așa precum înaintașii noștri s-au îndatorit pe sine și pe urmașii lor și au dat înscris, după tipic, față de sus-zisii Domni, Regii Poloniei, și față de Coroana lor, întru necurmata și veșnică împlinire a credinței și întru toate celelalte făgăduite și datorate, tot astfel și Noi care, datorită preainălțatului lor ocârmuitor, ne bucurăm de succesiunea legiuită, suntem ținuuți a da ascultare întotdeauna dorințelor lor, cu credincioasă supunere. Așadar, de vreme ce ⁸ Prealuminatul Principe și Domn, Domnul Cazimir ⁹, din mila lui Dumnezeu Rege al Poloniei, Domnul nostru preamilostiv, ne-a cerut de curând să-i păstrăm Lui și Coroanei Sale a Poloniei credință curată și desăvârșită și ne-a îndemnat să călcăm pe urmele tatălui și fraților noștri sus-zisi, într-aceea Noi, dorind a încredința pe Luminăția Sa și Coroana Sa sus-numită de sârguința credinței noastre, dăm mărturie prin cuprinsul celei de față că suntem îndatorați și legați prin făgăduiala jurământului prestat, atingând trupește și sărutând Noi înșine lemnul Crucii dătătoare de viață, să păstrăm neprefăcut Luminăției Sale și sus-numitei Sale Coroane a Poloniei deplinătatea credinței și neîncetatul nostru sprijin cu slujbe și ajutoare sub condițiile, clauzele și articolele următoare ¹⁰: Întâi, că trebuie și chezășuim să nu avem sau să slujim nimănui altuia ca Domn al nostru afară de sus-numitul Domn Cazimir, Regele Poloniei, și de Coroana Sa. Apoi, de acum și pe mai departe, făgăduim aceluiași Domn Rege Cazimir și Coroanei Sale a Poloniei să-i păstrăm credință curată și neprefăcută, să ne îngrăjim de buna stare ¹¹ și onoarea lor, să rânduim oriunde treburile și foloasele lor și să nu fim nicicând, prin noi înșine sau prin altul, ori alții, nici în vreun sfat, nici sub vreun tratat în care să se pună la cale vreun rău, neajuns ori defăimare a sus-zisului Domn Rege sau a Coroanei Sale a Poloniei, ci neîncetat să le dăm de știre și să-i prevenim asupra tuturor neajunsurilor care ar ajunge la cunoștința noastră, și să le fim alături împotriva oricărui neprieten sau vrăjmaș ori vrăjmași și să le dăm ajutoare în persoana noastră proprie, cu toată puterea noastră, ori de câte ori și unde va fi fost de trebuință. Apoi, nu trebuie și nu vom să înstrăinăm în nici un chip nici un fel de pământuri sau stăpâniri de pământuri ale pământurilor Moldovei fără osebita incuviințare și voință a sus-zisului Domn Rege și a Coroanei Sale, iar dacă vreunul sau vreunele vor fi fost înstrăinate sau înstrăinat ¹², trebuie și vom a le redobândi ¹³. Apoi, vom păstra și vom lua aminte, fără înșelăciune și viclesug ¹⁴, la toate și la fiecare din înscrisurile, legămintele și întăririle sus-numiților Domni, înaintașii noștri, Voievozii Moldovei, și mai cu seamă la cele ale lui Alexandru și Ilie, frații noștri (*sic*) ¹⁵, prin care ei au dat înscris și s-au legat față de pomenitul Domn, Regele Vladislav, și față de celălalt Domn Vladislav, fiul său. Apoi, făgăduim și chezășuim că, dacă s-ar întâmpla să facem cu orice fel de persoane niște înscrisuri sau legămintele care ar fi în vreun oarecare chip împotriva sus-numitului Domn Rege sau a Coroanei Sale a Poloniei ori ar putea fi, în vreun fel, în viitor, voim ca ele să fie stricate, anulate și abrogate și, prin cuprinsul celei de față, le facem să fie stricate, anulate și le abrogăm, hotărând că de acum și pe mai departe ele nu au nici o trăinicie sau tărie. Apoi, făgăduim și suntem datori întru totul ca în ziua și locul (stabilit) — adică în Colomeia și în Cămenia — în oricare dintre acestea ni se va rândui de către sus-numitul nostru Domn, Regele Cazimir, și de către Coroana Sa să păstrăm jurământul de credință față de ele și sus-zisa Sa Coroană a Poloniei, împreună cu dumnealor sftetnicii și boierii noștri, după obiceiul înaintașilor noștri, Voievozii Mol-

dovei, unde Domnul Rege va fi ținut și va trebui să ne întărească printr-o scrisoare a Maiestății Sale. Dar atunci, dacă în acea zi astfel statornicită <ar cădea> ¹⁶ asupra noastră și a Țării Moldovei vreo nevoie osebită, de pildă război, bătălie cu tătarii sau cu ceilalți potrivnici sau <de ar veni> ¹⁶ asupra persoanei noastre vreo grea neputință — iar acest fapt ar fi vădit Prealuminatului Domn Rege și Coroanei Sale prin solii noștri proprii — atunci Luminăția Sa va trebui să ne amâne ziua pentru un alt soroc potrivit, scrisoarea noastră de față și jurământul prestat rămânând nu mai puțin în <toată> puterea lor; fiind totuși lucru hotărât că sus-numitul Domn Rege și Coroana Sa vor fi ținută să ne dea de știre cu zece săptămâni înainte de statornicirea noimitei zile ¹⁷. Apoi, dacă ar sta să se întâmple în anul de față o expediție războinică înspre Prusia ¹⁸ sau spre alte părți, chezășim și făgăduim să-i dăm într-ajutor și să trimitem Domnului Rege Cazimir și Coroanei Sale a Poloniei patru sute de sulite sau patru sute de călăreți cu sulite, înarmați cum se cuvine și ca de război, altfel zis „bronných” ¹⁹; iar dacă expediția războinică nu s-ar arăta trebuincioasă, adică dacă numitul Prealuminat Domn Rege s-ar învoi cu cruciații ²⁰ și ar voi să desfacă întăriturile pănate de ei ²¹ atunci, pentru desfacerea ziselor întărituri în Prusia, trebuie și chezășim să-i dăm ca ajutor Maiestății Sale patru sute de boi. Apoi, dacă vreodată sau ori de câte ori ar sta să se întâmple un război împotriva oștimii ²² păgâne și Domnul înainte pomenit, Regele nostru Cazimir, sau Coroana Sa ar purcede cu oștile sale împotriva zisei <oștimi> tătărești sau și-ar trimite propria sa oștimă, atunci și noi făgăduim și ne legăm să mergem în propria persoană și să ne încălărăm cu toată puterea noastră împreună cu Regele nostru Cazimir ori cu căpeteniile sale sau cu oastea sa proprie. Apoi, făgăduim și chezășim ca pe fiii lui Sidachmath ²³ — fostul Han al tătarilor — pe care îi avem sau i-am putea avea să-i dăm și să-i extrădăm Domnului Rege Cazimir sau Coroanei Sale de îndată ce sau când am fi înștiințați de cele de mai sus printr-un sol sau prin soli și scrisori ale Sale, iar pe fiii zisului Han Sidachmath va trebui să-i însoțim pînă în Camenița. Chiar Domnul Rege nu trebuie să-l trimită ²⁴ pe tatăl acelor fii, adică pe Hanul Sidachmath, fără sfatul și voința noastră și a dumnealor sfetnicilor noștri, ai Moldovei. Apoi, făgăduim, ne legăm și chezășim ca, de acum și în oricare an care urmează, să trimitem sub cuvânt de prinos omagial solii noștri oșebiți la Prealuminatul Domn, Regele nostru Cazimir, cu plocane sau daruri — altfel zise „ypomyinky” ²⁵ — bune și prețioase, privind-o pe Maiestatea Regească ²⁶. Apoi, chezășim și ne legăm față de Preastrălucita Princesă, Doamna Duceasă Maria, văduva lui Ilie ²⁷, fostul Duce al Moldovei, sub cuvânt de zestre și înzestrare, să lăsăm și să trecem, în fapt și cu împlinire, în mâinile zisei Doamne Duceșe Maria sau într-ale trimisului ei sau în mâinile celui pe care măritul domn Predbor de Konieczpole, părcălab al Sandomirului și căpitan de Premyszl, îl va fi pus sau îl va fi arătat, în miercurea care va veni imediat după data celei de față ²⁸, tîrgul Siret cu mahalaua <sa> și satele care țin de el, și satul Volovăț cu celelalte sate care țin de el din vechime, cu toate și ficcare vamă, cu norile, cărciumile, ogoarele, ariile ²⁹, pășunile, câmpurile, pădurile, tufărișurile, codrii, râurile, heleșteiele, dările, veniturile, foloasele și acareturile — pe care, pentru scurtime, renunțăm să le amănunțim — sub orice nume ar fi socotite ca ținând din vechime de tîrgul Siret și de satul Volovăț, neoprind pentru noi nici un drept sau stăpînire. Iar cît privește Hotinul și Țețina și celelalte bunuri asupra cărora Duceșă Maria are scrisori și privilegii și întăriri în zestre și înzestrarea <ei> ³⁰, pe acelea le amănăm pînă la vederea de amândouă părțile, dimpreună cu Domnul nostru, Regele Cazimir, când va trebui să depunem jurământul față de Luminăția Sa și atunci ceea ce Luminăția Sa, dimpreună cu domnii sfetnici ai Săi, va găsi cu cale că avem a face în ceea ce privește cele de mai sus voim și chezășim să ținem. Apoi, făgăduim și chezășim Preastrălucitei Princesse, Domniței Anastasia, fiica pomenitei Duceșe Maria, sora și multiubită noastră rudă de sînge, ca, atunci când zisul Domn, Regele nostru Cazimir, o va fi adus lângă sine prin legătura sfântă a căsătoriei, să-i dăm mulțumită în ce privește moștenirea ei și să o înzestram, altfel zis „wyposzacz” ³¹, așa precum Prealuminatul Domn, Regele nostru Cazimir, atunci când îi vom face jurământul, va găsi cu cale, împreună cu sfetnicii săi și ai noștri. Apoi făgăduim și chezășim să trimitem doi domni despre partea noastră la hotare sau granițe, iar nobilul domn Andrei Fridrovici, administrator de Sniatin, în același chip <să trimită> despre partea sa doi domni și, ceea ce ar afla și ar hotărî aceștia patru, astfel trimiși, în privința acelor bunuri ale Maiestății Regești și ale domnului Andrei Fridrovici și ale noastre, pustiite, părjolate ³² și jefuite, acel <lucru> voim și făgăduim a-l ține în veci ca pe o <hotărîre> consfințită, încuviințată și întărită. Însă cît privește alte solii, anume despre cetatea și tîrgul Cetății Albe, precum și despre pânzeturi, mătăsuri, boi, miei, trăpași ³³, și cai ³⁴, malvasie ³⁵, și vin, și altele pe care pomenitul Domn al nostru, Regele Cazimir, le cere prin măritul domn Predbor de Konieczpole, părcălab de Sandomir, căpitan de Premyszl, solul sau ambasadorul Maiestății Sale, acestea le amănăm pînă la vederea de amândouă părțile cu Luminăția Sa, când îi vom depune jurământul, și, ceea ce s-ar afla hotărât prin judecata Luminăției Sale și a domnilor Săi sfetnici, acest <lucru> făgăduim a-l socoti drept consfințit, sub cîntea și credința noastră creștinească.

Dat la Suceava, marți chiar în ziua sfinților Apostoli Petru și Pavel, în anul Domnului o mie patru sute cincizeci și șase. Întru mărturisirea acestui lucru au fost atârinate acestei <scrisori> pecetea noastră și pecețile dumnealor sfetnicilor noștri pentru ca toate cele de mai sus să dobândească mai mare tărie.

După spusa nobilului și generosului domn Petru, logofătul Țării Moldovei.

¹ C: „noi care de altfel ne deosebin prin făptură și știință și înțelegere”, înscrindându-l pe *animancia* (acuzativ neutru plural) în seria ablativelor următoare, *ratione* și *intellectu*.

² Alexandru cel Bun (1400–1432);

³ Iliș (1432–1433; 1435–1436; 1436–1442 împreună cu fratele său Ștefan).

⁴ Ștefan al II-lea (1433–1435; 1436–1442 împreună cu fratele său Iliș).

⁵ Vladislav al II-lea (1386–1434), mare duce al Lituaniei (1377–1381, 1382–1401), iar din 1401 duce suprem.

⁶ Vladislav al III-lea Warneńczyk (1434–1444), duce suprem al Lituaniei (1434–1440) și rege al Ungariei ca Ulászló I din 1440.

⁷ Întreaga frază este deficitar construită, lipsindu-i un verb regent care să-i întregască sensul. C aici: „vrând a aproba faptele și arătările de adevăr și credință, vrednice de imitat”.

⁸ C: „când”.

⁹ Cazimir al IV-lea (1447–1492), mare duce al Lituaniei din 1440.

¹⁰ C: „Din această pricină, Noi dorind să asigurăm Seninătatea Sa și Coroana sa înainte numită de zelul credinței noastre, făgăduim prin această scrisoare că vom păstra în chip sincer Seninătatea sa și Coroana sa a Poloniei numite înainte întregimea credinței și am arătat că suntem îndatoriti și legați pentru ajutor continuu, cu slujbe și sprijin, prin jurământ, atingând în chip material lemnul crucii dătătoare de viață și sărutând-o, sub condițiunile, capitolele și articolele care urmează”.

¹¹ În original *bonum status eorum*. Dacă admitem că diacul a socotit *bonum* drept substantiv „binele”, iar *status* un genitiv, traducerea ar trebui să sune: „binele stării noastre”. Această variantă este destul de improbabilă dat fiind faptul că formula uzuală era *bonus status* (în care *bonus* este adjectiv atribut pe lângă *status*). Aici probabil că avem de-a face cu aceeași inabilitate (sau neatenție) în mănuierea limbii latine pe care am semnalat-o mai sus (cf. nota 2) și pe care o vom întâlni și în continuare (cf. notele 6, 9, 12).

¹² Textul este redactat cu stângăcie; corect: *si aliqua alienata vel aliqne alienate essent*.

¹³ Evident, aluzie la recuperarea Chilei, cedată de Petru al II-lea, în 1448, lui Iancu de Huedoara, și constituind un element fundamental al rivalității polono-maghiare în spațiul românesc. Această clauză (inserată și în tratatul moldo-polon din 2 martie 1462) stipulează, într-o formă deghizată, angajamentul domnului moldovean de a readuce Chilia sub stăpânirea Moldovei.

¹⁴ C leagă *sine dolo et fraude* de *inscripserunt et obligauerunt*, traducând: „au dat în scris și s-au îndatorit, fără viclenie și înșelăciune”.

¹⁵ Evident greșeală (datorată, o dată mai mult, neatenției diacului); cf. mai sus corect: Alexandru tatăl și Iliș și Ștefan frații.

¹⁶ Verbul regent lipsește, sensul frazei trebuind a fi clarificat prin adăogirea noastră.

¹⁷ C: „cu acest lucru atunci hotărât, că numitul Domn, Regele, și Coroana sa vor fi ținuti să ne înștiințeze cu zece săptămâni înainte de numita zi”.

¹⁸ Este vorba de războiul regatului polon cu Ordinul Teutonic, izbucnit în 1454 și încheiat după 13 ani (1466) prin pacea de la Toruń.

¹⁹ În limba polonă „înarmați”. C: „înarmați cum se cuvine și ca de război, cu cuirasse”, iar în nota 1, p. 785: „срѡна armure, cuirase”.

²⁰ Cavalerii Ordinului Teuton.

²¹ C traduce, inexplicabil, „Iar dacă o expediție războinică n-ar fi trebuincioasă, adică dacă numitul, preastrălucitul Domn Rege s-ar lupta cu Cruciati și ar vrea să sfârșească el singur neînțelegerile iscate, atunci pentru aducerea la sfârșit a minutelor neînțelegeri, în Prusia, trebuie și făgăduim să dăm ca ajutor Maiestății Sale patru sute de boi”. Să nu fi înțeles corect sensul lui *componere* și *fortalicium*? Mai ales că ultimul era un cuvânt nu foarte rar în latina medievală, atestat și în română de la 1750 (cf. Gheorghe Clivu, Emanuela Buză, Alexandra Roman Măruș, *Dictionarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche* (1421–1760), București, 1992). Sau mai degrabă i-a scăpat sensul general al frazei și, atunci a încercat să dea o traducere care i s-a părut a fi logică?

²² C traduce *gentilitas* prin „popor”; *prophanam gentilitatem* „popor necredincios”; *propriam suam gentilitatem* „propriul său popor”, *Tartaricam* (*gentilitatem*) „popor tartaric”. DuC explică: *gens*: 1. gentiles, pagani, 2. militum copia, exercitus, iar *gentilitas* = paganismus. Aici, scribul nostru transferă sensul 2 al lui *gens* asupra lui *gentilitas* (poate să fi știut și că în italiană *gente* „oaste, arinată”), considerând că, dacă *gens* = 1. păgîn; 2. oaste, atunci și *gentilitas* = 1. păgânătate, păgânime, iar 2. oștine.

²³ Sayyid Ahmed I, han al Hoardei de Aur (cca 1433 — cca 1465). Afirmatia din textul nostru presupune o participare a moldovenilor la luptele împotriva tătarilor, împrejurare în care unii fii ai hanului au căzut în captivitatea lor.

²⁴ Adică să-l elibereze.

²⁵ În limba polonă „daruri”.

²⁶ C: „Asemenea făgăduim și ne îndatorăm și cheazășuim ca de acuma și în oricâți ani vor urma să trimitem în chip de preț de omagiu solii noștri anume, la însuși prea luminatul Domn, Regele nostru Cazimîr, cu daruri sau bunuri vrednice de amintire, pentru Maiestatea sa regească”.

²⁷ Marinca, sora ducelui Lituaniei; vară cu regele polon, căsătorită în 1425 cu Iliș.

²⁸ În 1456, data de 29 iunie, Sfinții Apostoli Petru și Pavel, a căzut în ziua de marți. Deci prima miercuri după această sărbătoare a fost în 30 iunie.

²⁹ C: „judecăți (?)”. De altfel, întreaga frază este tradusă destul de confuz.

³⁰ C: „Întrucât privește pentru Hotin și Țețuina și celelalte bunuri asupra cărora însăși Doamna Maria are scrisori și privilegii și întărituri pentru a le folosi ca zestre”, traducere impusă de lectura greșită a prescurtării din ms (cf. nota 66 la text).

³¹ În limba polonă „a dota, a înzestra”.

³² C: „ale pustiirilor și pagubelor și jafurilor noastre”, traducere determinată de neînțelegerea prescurtării din ms (cf. nota 75 la text).

³³ C lasă loc liber, necunoscând sensul lui *ambulatoribus* pe care DuC îl explică astfel: *equus qui Tolutarius* Senecae, *Gradarius* Lucilio, *Asturco* Plinio dicitur cui mollis alterno crurum explicatu glomeratio est”.

³⁴ În latina medievală *equus* înseamnă și cal mare, cu cuiasă de zale, folosit mai ales în război (cf. DuC „pro equo maiore et cataphracto, quo utebatur potissimum in bellis et praeliis”).

³⁵ Vin dulce, licoros, numit astfel după numele unui oraș din Peloponez.